

TÖRTÉNETEK ÖREG EMBEREKRŐL

IRTA:
BENEDEK ELEK

BUDAPEST, 1901.
LAMPEL RÓBERT (WODIANER F. ÉS FIAI)
CS. ÉS KIR. UDVARI KÖNYVKERESKEDÉSÉNEK KIADÁSA

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készült az Internet Szolgáltatók Tanácsa támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-963-417-096-9 (online)
MEK-15029

TARTALOM

Látogatás az öregeknél.

Egy esztendő története.

Az utolsó czipó.

Öreg galambok.

A karika.

Nannyó tyúkja.

Jere haza már!

Bedőné.

Látogatás az öregeknél.

Köszöntelek, édes kicsi falum! Látom már a templomod tornyát, hallom az alsó malom zugását. Látom a régi temetőt korhadt fejfáival és amott a hegyoldalon az új temetőt. Melyiket nézzem? Mindakettőnek földjében annyi kedves halottamra borul a sirhalom.

Ime, apránként előtűnedeznek a házak is. Minden esztendővel vénülnek s minden esztendővel szebbek, kedvesebbek. Ami új közöttük, az nekem olyan idegen. Pedig azok építették, a kik velem játszadoztak a porban, a kikkel én versenyt szaladgáltam vesszőparipámon; a kikkel én együtt másztam szalmafüdes csűrök agyába verébfiókákért. Egyik-másik kint áll a kapujában s a mint végig száguldunk az utcán, köszöntenek szeretettel.

Kérem János öcsémet: hát ez ki vala? Hát ez? És ez?

Megdöbben a szívem az időnek gyors szárnyalásán. Hiszen csak tegnap játszadoztunk együtt, s im, már nagy bajszos, szép szálas férfiak. Nem tudom beleélni magamat e változásba. Nem tudom másnak látni az én kicsi falumat, mint a milyennek gyermekkoromban láttam. Belevág a szívembe, hogy az én gyermekkorombeli öregek már mind künn porladoznak a temetőben, s hogy azok az erős, tagbaszakadt férfiak, a kiket én úgy megcsodáltam kicsiségemben, most lassan bandukoló, tipegő, öreg emberek. Milyen magasak voltak akkor, s most milyen kicsinyek, a mint meggörnyedt háttal mennek, mendegélnek, szép csöndesen eregélnek ki a mezőre - kaszálni.

Ahol, már látom a mi házunkat is.

Kéményének füstje kavarg a légtérben, hirdető a falunak: jön a pesti fiunk. Látom messziről: a galambbugos kapu kitárva. Idegen libák, kacsák szabadon járhatnak-kelhetnek ki s be, reggel óta nyitva a kapu, bár késő délután érkezem. De ki tudja, hátha korábban érkezik meg az az ördögös gőzparipa, mint a hogy irva vagonon. Mindig késik, hátha siet egyszer.

Ó, édes öreg kapum, de megviselt az idő téged is! Eső vize, napnak melegsége, utca szálló pora lekoptatták rólad a tulipánokat, melyeket még nagyapó faragott ki rajtad, s csak sejteni lehet már a gömbölyű betűs felirásokat, melyek ékesen hirdetik az idegennek:

„Ha istened s hazád szereted: bejöhetsz,
De álnok sziveddel föl s alá elmehetsz.”

És alatta:

„Áldás a bejövőknek,
Béke a kimenőknek.”

Meggörnyedtél, előre hajolsz, mint egy öreg ember, de állsz még, éppen mint az a fehérhajú, görnyedt hátú öreg ember, a ki elémbe csoszog, mondván könnyes szemekkel: ó édes fiam, csakhogy még egyszer láthatalak! Mellette az öreg asszonynak egy szava sincs, csak a nyakamba borul és sír, és sír. Az van a sirásában: ó lelkem gyermekem, csakhogy még egyszer láthatalak!

Tíz esztendő óta mindig ezzel fogadnak. Tíz esztendő óta, ha búcsúzom, úgy elsiratnak, mintha temetőbe vinnének.

- Nem látunk többet, édes fiam.
- Ó dehogy nem!
- Fállábunk a koporsóban...

- Nekünk már minden szellő megárt.

- Mi már ketten másfélszáz esztendősek vagyunk, fiam!

S ebből csakugyan egy esztendő sem hiányzik. De - jó órában legyen mondva - az öreg ember arcza olyan piros, mint az égő piros rózsa, s az öreg asszony olyan fürge, - hogy csupa csoda. Érzem a „vén huszárnak” a kezefogásából, hogy még most is elbánnék amolyan fővárosi gavallérváccsal, kik beesett mellet, lekonyult fejfel ödöngenek a váczi-utcán, mintha saját maguknak az öregapja volnának.

A piczi szoba éppen olyan, a milyen volt. A nyitott ablakon behajlik a mályva vörös virága, az asztal közepén ott áll a hosszú nyakú kancsó tele virággal, fehér szekfű, piros szekfű, majonanna, rezeda. A falon ott ketyeg az öreg óra. Hol elébb, hol hátrább jár két-három órával, de ez nem bántja az öregeket, csak ketyegjen. Különben nem tudnának aludni, úgy megszokták a ketyegését kerek ötven esztendő óta. A lámpa is a régi. Kiszámítjuk, hogy éppen huszonöt esztendő. Ez volt az első petróleumos lámpa a faluban. Most már a disznópásztornak is van, nagyobb, szebb, de az öregek világért föl nem cserélnék ujjal. Csak üvegje elpattant vagy száz, hogy annak árán vehettek volna nagyot, mely bevilágítja az egész szobát, de minek? Elég nekik, ha az asztalt megvilágítja esténként, mikor az öreg ember leül és olvas az újságból mindenféle csodás történeteket az öreg asszonynak. S azt csak a jó Isten tudja, hogy az öreg asszony megsirat mindenkit, a kivel valami nagy szerencsétlenség esék; hogy a mit mi idefent fásultan irunk meg a Dunába ugrott özvegyasszonyról és gyermekeiről, a rongyoskodó, éhező szegényekről és sok minden szomorú dolgokról: mind, mind megsiratójára lel a jó öreg asszonyban.

Nem tudok leülni, föl s alá járok a szobában, meg-megállván minden bútordarab előtt. Az asztal, a székek, az ágyak, a tulipános láda, a fiókos láda, a melyről még nagyapó megjövendölte, hogy a zergős karikáit minden gyerek meg fogja zergetni. S csakugyan be is teljesedett: ím, a dédunokáknak is, ahogy lábba állnak, ez legkedvesebb mulatsága; ötven év óta már a harmadik nemzedék zergeti s megmarad még a negyediknek, az ötödiknek is. De közben asztalt terít az öreg asszony, s hív, hogy üljünk ebédhez. Szinte sírva fakad, mikor mondom, hogy én már megebédeltem.

- Megebédeltél? Ugyan hol ebédeltél volna meg?

- A vasúton, édes anyám, az ebédlő-kocsiban.

Összeteszi a két kezét, mintha imádkoznék: Uram, ne vigy a kisértetbe, hát az miféle kitalálás megint, az az ebédlőkocsi?

Ám az öreg ember mondja, hogy ő már olvasott erről valamit, nemkülönben a villamos vasútról is. Elmagyarázom szépen, a mint következik, hogy van egy nagyon hosszú kocsi, s abban két szoba meg egy kicsi konyha. Abban a konyhában szakács. Az ottan főz kávé, levest, húst, tésztát és minden jót. A két szobában megterített asztalok, azok körül ülnek az utasok s egész úton nem csinálnak egyebet: esznek, isznak vigan vannak, akárcsak lakodalmas népek volnának.

- Ó, istenem, istenem, mit ki nem talál! renyekedik az öreg asszony.

- Hm, - folytatja az öreg ember - hát még a telefon, feleség. Ámbátor én nem értem, de olvasom, hogy Budapestről Bécsbe beszélnek rajta.

Felsóhajt az öreg asszony:

- Mit ér, ha ide nem lehet beszélni vele! Ha nem láthatom, legalább beszélgetnék a pesti unokákkal!

Azon veszem észre magamat, hogy újra ebédelek, bár erősen állítom, hogy már igazán nem fér. De olyan édesen kínál az öreg asszony: egyél, fiam, egyél, ne vesd meg a mi főztünket, - hogy istentelenség volna tőlem, ha végig nem ebédelnék velők.

Ebéd közben fölötte érdekes leleplezéseket hallok az öregektől - egymásról. Kitudódik az öreg emberről, hogy még most sem tud békén otthon ülni, de kijár a kaszásokhoz, az aratókhoz, s hallj csodát, fiam! - még most is olyan boglyákat rak, hogy fiatal ember sem különbet. Eljár messze az erdőbe, megnézni az ottani kaszálókat. Hiszen ha még csak megnézné! De nem állja meg, hogy félre ne hányja, ha itt-ott ágat-bogot lát a fűben. Minden nyáron azzal megy az erdőbe: no feleség, még egyszer felmegyek, elbúcsuzom az erdőtől, mert többet úgy sem látom meg. Ez így tart, fiam, esztendők óta. Örökkön-örökké búcsuzik. Mikor aztán este hazajön, akkor fájlalja minden tagját: jaj, a hátam, jaj, a derekam! Mondom: úgy kell magának, mért nem ül vesztég s olvasná az ujságot!

Na, az öreg ember sem marad adós!

- Most majd én beszélek, - mondja. - Az nem elég, fiam, hogy édes anyád az aranylakodalmon minden unokájával eljárta a menyasszonytánczot, de most is korábban kél a szolgálónál, s egész nap meg nem áll. Mindig mondom: minek nekünk az a sok liba, récze, csirke s mindenféle hitvány majorság? Nekünk már kevesebb is elég volna. A tollára sincs szükségünk. De én hiába beszélek. Azokat folyton költeti, eteti, itatja. A mellett a sok sütés, főzés. Még most is főz a napszámosokra. A parasztebédet meg sem ették, jó a délebéd, azt meg sem ették, jó a vacsora, s azt mind ökeme főzi. Pedig nekünk már nyugalom kellene.

- De édes istenem, - szólok bele - persze hogy nyugalom kellene. Mért nem hagyják hát a fiatalokra a munkát?

Erre mindaketten felpattantak:

- Én nem, fiam, mig a félkaromat birom! erősködik az öreg ember.

- De még én sem. Meghalnék, ha összetett kézzel kellene élnem, mondja az öreg asszony.

- No lám, hát akkor nincs mit vessenek egymásra.

- Az igaz, édes fiam, mosolyognak mind a ketten.

Hátul a telken már épít a jövő gazda, a legidősebb unoka. Azok a régi szalmás csűrök, istállók eltűntek mind; helyükön szép nagy kőcsűr és istálló. Csupa faragott kő az alja, bolt-hajtásos a padlása; száz esztendőre építve. Még csak a ház s a kapu a régi, minden egyéb új, hirdeti az új életet. Még egy pár esztendő, s felépül a kicsi gazdának a háza is.

- Hadd építse, - mondja az öreg ember, - van hely elég, csak ennek a vén háznak békét hagyjon, a mig mi élünk. Mi már itt akarunk meghalni, fiam! Mi kell nekünk már? Meleg szoba s meleg leves. Még ez a vén ház is nagy nekünk. Meghúzódunk ebben a kicsi szobában s várjuk a halált.

- Csak minél később jöjjön!

- Azt ne kívánd, fiam! Azt ne! Mi eleget éltünk. Volt részünk örömben, bánatban, elegezen.

- Volt, volt...

- Mi megértünk a halálra, úgy-e, feleség?

- Megértünk, meg...

- Lefektemben, fölkeltemben csak azért imádkozom, hogy szép halállal haljak meg. Ugy-e te is, feleség?

- Én is, én is.

- S azért legfőképpen, édes fiam, hogy elébb haljak meg, mint az édes anyád. Mert ha ő halna meg elébb, marad utána egy olyan árva, a milyen nem lesz több a világon!

- Az igaz, az igaz, édes fiam. Mert a te édes apád mindig jó gazda volt, első gazda volt, de magára soha nem gondolt. Azt sem tudná, mit hol keressen a háznál. Elpusztulna, mint egy gyermek, a kinek nincs édes anyja.

Nincs, a mit mondjak erre. Könnyes szemmel hallgatom, mint készülődnek a meghalásra. Hogy mind a ketten egy szívvvel arra kérik a jó Istent: ha már egyszerre nem halhatnak meg, haljon meg elébb az öreg ember.

S készülődvén a meghalásra, csodálkozással látod, hogy a ház, az udvar esztendőről-esztendőre teltebb, megrakottabb. Nemhogy pusztulna, gyarapodik minden. Olyan kicsivel beérik s a mi fölös, el nem költik, de szépen összegyűjtögetik, félreteszik a gyermekeknek, az unokáknak. A ládából csodálatos dolgok kerülnek ki. Pompás szép szöttes ruhák, asztalkendők, abroszok, ágyterítők, párnaczihák, miket mind az öreg asszony font-szött a két kezével. Sorba mutogatja nekem: nézd, fiam, a mit itten látsz, ez mind nektek marad. Negyedrészt a tied. Akár eladod, akár elajándékozod: a tied. Tarts meg belőle valamit fiam, emlékezetül.

- Mindent megtartok, édes anyám.

- Ne szégyeld, hogy nem városi cifraságok.

- Sőt inkább eldicsekszem veled, hogy ezeket mind az én édes jó anyám fonta-szötte.

- Úgy fiam, úgy!

Eközben kitudódik az is, hogy van egy szép fehér boczika, s ezt nagymama az Aranyvirág unokájának szánta, fölneveli szépen, (mert hiszi, hogy Isten megtartja addig életét) aztán eladják, az árát pedig tegyik a takarékbába, hadd kamatozzék, a mig Aranyvirág férjhez megy.

- Akkor, fiam, ebből a pénzből vegyétek a menyasszonyi ruhát, hadd emlékezzék meg Aranyvirág a kis-bacsoni nagymamájára.

- Úgy lesz, édes anyám, úgy lesz.

Esteledik, alkonyodik: szépen kimegyünk az udvarra. Ott van szemben az ajtóval két fiatal akác. Hat esztendeje ültette János, a kicsi gazda, az öregeknek. Mondták akkor: ó fiam, minek ülteted! Mi ezeknek soha sem ülünk az árnyékában!

S ím megnövekedék a két akác s látnátok: összefolytak, fonódtak az ágaik, ölelkeznek, mint két édes testvér. S mintha Istennek különös gondja volna rájuk, telerakta sűrűn széles, kövér levelekkel s úgy tetszik, mint ha egy fa volna a kettő. Más-más a gyökök, de fent egygyé lettek és vetnek széles árnyékot az öregeknek. Egy kicsi pad a lombsátor alatt, a pad előtt egy kerek kőasztal. Ide ülnek ki az öregek esténként s beszélgetnek lassan, csöndesen, régi dolgokról, a gyermekekről, az unokákról. Meghánnyják-vetik, számítgatják: melyiknek mi hiányzik, hogy s mi módon lehetne segíteni rajtuk. Eszökbe sem jut, hogy ő rajtuk segítsenek a gyermekek.

És látván őket egymás mellett, összehajolva, mint e két fiatal fa, megtelik a szívem édes bús érzélemmel s ím egyszerre kicsordul a könny szememből.

- Fiam, te sírsz! Valami bánatod van...

- Ó, semmi bánatom, édes anyám. Azon gondolkozom, érünk-e mi ilyen szép öregséget...

Egy esztendő története.

A hosszú úttól elfáradtan, félig ébren, szenderegve hallgattam nagyapót, a vén huszárt, ki unokájával, az ünnepre hazakerült bakancsossal hányta-vetette a világ sorját, annak csudálatos változásait. Lustán hevertem a jó öreg díványon, míg ők ültek, üldögéltek a nyitott kandalló előtt s hol a vén huszár, hol a bakancsos élesztgette a tüzet. Hosszú, vastag hasáb fák pattogtak, lobogtak, akkorák, hogy mellettök egy hétig melegednénk Budapesten. De itt még van fa, nem égették el mind az ősök, áldja meg az Isten haló porukban is... Nagyapó, piszkálván a paraszat, hátra tekintgetett, vajjon alszom-e, a beszédjével nem zavar-e.

- Alszik, mondta egyszer s hosszan elhallgatott utána. Vártam, hogy majd évvődni kezd az unokájával, aki első bakancsos a huszár-familiából, de nagyapó más szemmel nézi s ítéli a katona-állapotot: akár huszár, akár baka, bizony csak a nóta mondja gyöngyéletnek a katona-életet, ámbátor most mégis könnyebb.

- Mert - mondja nagyapó - mi az a három esztendő? Az én apám huszonnégy esztendeig volt huszár, én tizenévig. Nektek fiam, mindent ad a király, nekünk csak kardot adott s karabélyt. A paripát magunk vettük, az uniformist magunk vettük; ha vittünk hazulról pénzt s eleséget: ettünk. Nektek kijár az ételek, ruhátok, minden.

- Elég hosszú a három esztendő is, nagyapó...

- Elég, elég, nekem sok is. Vajjon élek-e még, mikor egészen haza kerülsz?

- Hogyne élne, nagyapó! Lássá már eltelt két esztendő s három hónap...

- Két esztendő s három hónap... De ha én neked elmondanám, mi történt csak ebben az esztendőben! Isten csudája, hogy élek.

- Igazán Isten csudája, nagyapó. Egyszer beléesett a vízbe...

- Kétszer, fiam, kétszer.

- Csak az egyiket írta meg az édes apám!

- Elég volt az egyik is. Minek busított volna! No, hanem most én elmondom neked... De te talán unod is az öreg ember beszédét?

- Csak mondja, nagyapó, mondja.

- Hát én mondom, hadd tudjad, mi minden történt nagyapóval ez esztendőben. Az első hónap csak eltelt, a második is a jó meleg szobában, a harmadik is eltelhetett volna, de nem volt maradásom, a hogy a hó olvadni kezdett, kimentem a mezőre. Eleget mondta nanyó: maradjon itthon, mit lát még a mezőn? Hó, víz, sár: ezt lát. De én mentem, mert nem tudtam nyugodni, eszembe jutott, hogy tavaly is kiöntött a víz a malom mellett, éppen a te kaszálódra, fiam. Megyek, mendegélek a patak partján, meg-megállok, a fűzfákról le-letörtem egy-egy ágat, földbe szúrtam, mert a fűzfa olyan, mint a cigány purdó, mindenütt megél. Gondoltam, egy esztendő, kettő alatt megnövekednek, védik a te földedet... Reád gondoltam, fiam. Reád... Mert nekem ugy-e mindegy már: kiönt a víz, nem önt. De Isten bölcsesége beláthatatlan, mert abban a pillanatban, mikor éppen az utolsó ágat szúrtam a földbe s felsőhajtottam: Istenem, Istenem, vajjon jut-e majd eszébe az én unokámnak, hogy ezeket a fákat nagyapó ültette? - megtántorodtam s beleestem a megáradt patakba. Sodort, serített a víz lefelé, vitt vagy húsz lépésre... éppen sötétedett, nem is láttam jól, de Isten kisegített... No most mit csináljak? Csürom víz voltam. A hogy csak öreg lábaim bírtak, szaladtam végig a falun. Szerencsére, nem látott senki. Szegény nanyó! Ő már nyugtalanzkodott miattam, éppen indította a legényeket, hogy keressenek. Akkor léptem be, csurgott le rólam a hideg hóleves víz. - Nanyó, mondtam, vesse meg az ágyat, fektessen le. Én többet fel sem kelek... Sírt a szegény nanyó,

sírtam én is a nyomorúságomon, mert az aggság nyomorúság. Ha fiatal vagyok, ez nem történt volna velem. Nos... belefektet nannyo a jó meleg ágyba, forró theát itat velem, sokat, pesti teát s áldott legyen az Istennek szent neve, még csak náthát sem kaptam.

- Szóval: maga még most is fiatalabb, mint mi, szóltam közbe.

- Ejnye, ejnye, fölébresztélek, ugy-e?

- Nem is aludtam. Csak mondja tovább, nagyapó.

És mondta tovább nagyapó az esztendő történetét, egyszerű, közönséges dolgokat, a mik nem ujságba valók, de itt nagy, emlékezetes esetek, nagyapót mind az elmulásra, a halálra figyelmeztetők...

- Na, ez így eltelt, elmúlt, egy reggel megyek a kertbe s hát a téli almafa, a kit még az én apám ültetett, letört.. Istenem, Istenem, szél sem volt, mégis letört. Mondtam nannyonak: jöjjön, nannyo, jöjjön, nézze meg, tőből kitört a téli almafa. Minden romlik, pusztul körülöttünk, most már mi következzünk... Hát mi is van még itt a régiből? A csűröket, az istállókat mind lebontották, ujat építettek...

- Már nagyon régiek voltak, nagyapó...

- Régi, régi, de még jó, elég jó. Semmi sem marad meg az én kezem munkájából. Semmi, de semmi!

- Még a ház is megvan, nagyapó.

- A ház, a ház... Ez az egy. Ez talán még kiszolgál, ámbátor egy gerenda megroppant... S a nyári konyha... tudod-e, mi történt? Ugy-e, ezt nem írta meg apád? Jól cselekedte. Mert azt szóval is nehéz elmondani, mely nagy volt a mi öreg szívünknek a megdöbbenése. Fölkelünk reggel s mondja nannyo: jaj de csudálatos álmod láttam, nagyapó. - Mi csudálatos álmod, nannyo? kérdelem én. - Éppen azon a patakon mentem át, a melyikbe maga beléesett volt. Most alig ért bokáig. De olyan tiszta, olyan szép volt a víz, aranyhalacska uszkáltak, viczkádoztak benne. Gondoltam: egyet megfogok a kicsi pesti unokámnak. Le is hajlok, meg is fogok egyet, a tenyerembe teszem, nézem, nézem s felsóhajtok: szegény halacska, hát te nekem mit vétettél, hogy megfogtalak? Eredj isten hírével, majd viszek én az unokámnak vesszőparipát. Belekapaszkodtam egy lehajló fűzfaágba, kiléptem a partra s hát Uram, Teremtőm, abban a pillanatban rettentően megáradt a víz, kicsapott a partra is, én szaladtam, maga meg állott a malom előtt, szörnyű ijedten kiabált: erre, nannyo, erre! Mikor a kezét megfogtam, felébresztetem. Így volt-e az álom, nannyo?

- Így volt, így.

- Mondtam én mindjárt: még a mai áldott szent napon ér valami minket, nannyo. Nem telik belé egy fél óra, kimegyek az udvarra. Láttam, hogy nannyo a konyhában forgolódik, de végig sem mentem az udvaron, valami csudálatos érzés megfordított, sietve mentem vissza a házba s im: hogy beléptem az ajtón, rettentő nagy dördüléssel összeomlik a konyha padlása. A leszakadt gerendák, a deszkák, a föld s a mésztörmelék megtöltötték a konyhát. A földbe gyökeredzett a lábam, nem tudtam mozdulni, csak annyit kiálthattam: hol van, nannyo? - Itt vagyok, nagyapó! - szaladt elém nannyo. Ott abban a helyben megfogtuk egymás kezét, betámolyogtunk a szobába, lerogytunk a diványra s elkezdtünk sírni, mint két kicsi gyermek. Egy perczen mult, hogy egyedül nem maradtam, egyedül, fiam, egyedül, árva gyermekénél nagyobb árvaságban. Ki viselne reám gondot? Ki adna meleg ételt? Olyant, a milyent nannyo?

A bús emlékezés ránehezedett nagyapó szívére, könnyek csillogtak a szemében, a bánat s öröm könnye, hogy Isten, a ki oly sokszor meglátogatta ez esztendőben, mégsem hagyta el, csak jeleket mutatott az ő megmérhetetlen bölcsesége: készüljétek, hív szolgálaim, készüljétek...

Az utolsó czipó.

Hűvös őszi szél fúj, de még hangos volt a mező. Az ugart ellepték a szántó-vető emberek, nagyokat rittyentek-csattantak a szijjostorok, behallott a faluba a mélán mendegélő ökrök biztatása: hé elé, Daru, Virág! Öregebb rend emberek lassan lépegettek elébb, elébb a felhasogatott földeken, a nyakokba vetett zsákból hintegették a piros búzaszemet, következő esztendőnek a reménységét. És szállt az égbe sűrű fohászkodás ahoz a jó Istenhez, ki adja az esőt, az elvetett búzaszemnek életrekeltőjét; a hótakarót, a gyöngye vetésnek tél hidege ellen védőjét s a meleg napot, a rengő-ringó kalász megérlelőjét.

Ott tipegett-tapogott nagyapó is, gyöngye, törékeny teste ingadozott, mint szélben az elkorhadott fa; az ő nyakában is zsák volt, mint a többi embereknek, akik meg-megálltak, csodálkozva néztek feléje, fejüket csóváltgatva: no lám, a „vén huszár” még maga veti el a búzáját. Mellette lépdelt az unokája s unszolta egyre: adja ide a zsákot, nagyapó, nem magának való már a vetés, de a nagyapó szelíden elhárítja: hagyjad, fiam, hagyjad, inkább nézzed a kezem s lábam járását, tanul meg a vetést. Mert ez is tudomány, fiam, de olyan tudomány, hogy könnyvből meg nem tanulod. Vannak szántó-vető emberek, kik soha meg nem tanulják, de azoknak aztán meg is ismered a földjét messziről: olyan szép tarka-barka virágos!

Hosszan elmélázott nagyapó, aztán folytatta: Engem is nagyapám tanított szántásra, vetésre. Akkor még a vasekének híre sem volt. Hát annak a sok mindenféle csudamasinának ki hallotta hírét? A nagy urak földjét is faekével szántották, most lám, a legutolsó embernek is vasekéje van... Számolom, számolom hány esztendeje lehet, mikor engem a nagyapám szántani, vetni tanított. Tizenöt éves ficzko legény voltam... Akkor éppen hetven esztendő mult el azóta. Ugy-e jól számítottam?

- Jól, nagyon jól.

Akkor értek a föld végére. Ott megállott nagyapó s az unoka vállára támaszkodott. Föltekintett az égre, nézte sokáig a lemenő napot s a ki látta, csodálhatta: a nap sugarai tündöklő koszorút fontak az öreg szántó-vető fejére. És mintha hallatszott volna a mennyei szózat: eredj haza a te öreg társadhoz, hű szolgálóm. Im, koszorút fontam az áldott nap sugaraiból hófehér fejedre; megérdemelted te, ki egy hosszú életen át szántottad, vetetted földjeidet s este-reggel én hozzám fohászkodtál, a láthatatlanhoz.

Hallotta nagyapó a szózatot, ő megértette Istennek a beszédjét s könnybe lábadt szemmel rebegte: Áldott legyen a te szent neved, Uram. Megértettem a te intelmedet, az utolsó búzáat hintettem a földembe. Legyen meg a te akaratod.

Jaj, az olyan hosszú út volt mégis, mire nagyapó végig botorkált a földjén. Vissza-visszatekintett s búcsúzott a földtől: Isten veled, édes jó földem, kit annyiszor megszántottam, kinek keblét annyiszor telehintém maggal. Többet nem szántlak, nem vetlek, öreg testem kívánja a pihenőt.

S odahaza a vén házban, ha látnátok, bizony velök könnyeznétek, két öreg ember sirdogál, egymást vigasztalják, s vigasztalván, sirnak, mert az olyan jól esik öreg szívüknek. Isten, Isten, de nagy jót cselekedté, a legnagyobbat, mikor a könnyet adtad, bánatos sziveknek leg-hívebb enyhítőjét!

- Igen, igen, nanyó, mennyei szózat volt, bizonyosan az volt, aki beszélt én hozzám. A fiatalok kinevetnének, ha mondanám, hogy éreztem a fejemen a koszorút: hetven esztendő jutalmát. De te hiszed, ugy-e nanyó? Ó csak a jó Isten megáldaná utolsó munkámat. Nekünk

talán elég is lesz halálig az a búza, ami az én vetésemből terem... Egy esztendő, kettő, lehet-e már több idő a mi számunkra?

De im, eltelt egy esztendő, eltelt kettő, Isten még nem küldötte el a halál angyalát s apránként fogy, fogyogat a nagyapó vetette búza. Hiszen ha zsugorgatnák, ha senkinek sem adnának belőle! De Istenem, megtudná-e állani az ő aranyszivők, hogy az idegent is meg ne kinálják, ha hozzájuk vetődik, bár egy karéj kenyérrel? És a sok unoka, dédunoka, akiknek mind a nanyó kenyerre ízlik legjobban, mert nanyó „kakas-tejjel s varju-vajjal” süti. Egyetek, aranyos csirkéim, egyetek.

S telik, múlik az idő, új Isten áldása hullámzik a mezőn, arany kalászkok hívogatják a népet: jertek, arassatok le. Ragyogó arczczal tódul ki a búzahatárba mind, aki épkezláb ember, az ég csillagai a földre kerülnek búzakévék képében; aztán egyszerre csak zúgnak-búgnak a cséplőgépek és megtelnek a hombárok; nem látsz bánatos arcot; akinek kevés lett, az is örül. Kevés, de jó. Alsó malom, felső malom éjjel-nappal zúg, zakatol. Nem győzi a molnár számba venni a temérdek zsákot. Ha így tartana egész esztendőn át!

Mindenkinek van új buzája a malomban, csak nagyapóéknak nincs.

- Mig tart a régiben, nem kell az új, mondja nagyapó.

- Nem, nem, mondja nanyó is. Az újat már nem maga vetette... Nem kell, nem.

Mindenféle hiányosságot látnak az új búzában. Látszik, hogy cselédember vetette. Mit bánja az, ha konkoly is a fele. Lám, a nagyapó buzája olyan, mint az arany. S lám, milyen tiszta, pedig nem rostálták. Ez meg kuporodott szemű, színtelen, szemetes.

Meg-megkérdi nagyapó: Van-e még a régiből, nanyó? Eltart-e bár karácsonyig? Nanyó megrezzen, de nagyapó nem veszi észre, olyan vidáman mondja ő: ó, hogyne! Eltart az még tavaszig is.

- Akkor engem kiszolgál... mondja nagyapó s megnyugtatta ez a gondolat, bár a halál jár nyomában.

Csak a nanyó s a jó Isten tudja, hogy a hombár, amelyben a régi búza volt, - üres. Hogy e héten kaparta föl a fenekéről az utolsó vékányit. Mely szerencse, hogy a nagyapó nem tud fölmenni a létrán és sejtelve sincs arról öreg szívének, ami ott a hombár mellett történt. Amikor az öreg asszony kisöpörte az utolsó szemet is s ráborult a zsákocskára: az utolsó! az utolsó! Nem lesz többet ilyen búzám soha, soha! Ó áldott jó öreg gazdám, az utolsó búza, amit a te kezdeddel vetettél!

Mint egy drága halottat, úgy siratja szegény öreg asszony az utolsó véka búzát. Könnyezve adja át a molnárnak, könnyezve veszi át a lisztet, könnyeivel dagasztja a tésztát - az utolsó a nagyapó búzájából.

- Nanyó, maga sírt, mi lelte?

- Akinek sok gyermeke s unokája van, mindég van siratni valója... s kegyes hazugsággal elámítja nagyapót.

Hanem... hanem mikor az utolsó czipó kerül az asztalra, nem tud tovább uralkodni öreg szíve nagy fájdalmán, zokogva borúl nagyapó kezére és csókolja sokáig: áldott jó kezem, áldott jó kezem!

- Nanyó... no, no, nanyó, csendesüljön. Ez az utolsó, ugy-e? Az, ugy-e? Érzem... Megéreztem... Isten akarta így, hogy hosszúra nyúljon életünk. No, no, ne sirjon, nanyó. Szeljen az utolsó czipóból nekem is. Kicsit, kicsit, hadd maradjon holnapra is...

Öreg galambok.

Mintha látnék két hófehér galambot, mikor nagyapó és nanyó kint tipegnek az udvaron. Tarka-barka galambfiókák röpködnek az öreg pár körül, szedegetvén a földről a piros, aczélos búzaszemeket.

- Csak egyetek, egyetek! - biztatják az öregek, - ne gondolatok velünk. Egy-két búzaszem ha marad, nekünk az is elég.

De elnézik hosszasan, sokáig, nagy lelki gyönyörűséggel, a mint a fiókák próbálgatják a repülést.

- Nini, ez már szépen repül!

- De még ez is!

Isten látja lelköket, nem sóhajtozzák vissza a soha vissza nem jöhető napokat, a mikor ők is próbálgatták a szárnyokat, mikor egyszerre csak - huss! egy merész röppenéssel fölszállottak a magas levegőébe, kerengvén az udvar, a kert felett.

- A mi időnk letelt, úgy-e, nanyó?

- A miénk le.

- Jól rendelte ezt így a jó Isten, úgy-e nanyó?

- Ó de jól rendelte!

- Az öreget váltsa fel a fiatal...

- Váltsa fel...

Ámde mit beszélek, ím nanyó ott ül a kőasztal mellett, s le nem veszi szemét a kéklő hegyekről. Messze a falu fölött kékes párában úsznak a hegyek, s most, hogy a lemenő nap visszaveti ragyogó fényét reájok, úgy tetszik, mintha rengeteg nagy, kék bársonylepel borulna erdőre, mezőre, az egész világra.

Felsóhajt nanyó:

- Óh, ha még egyszer odamehetnék!

Mondja nagyapó:

- Messze van az, nanyó!

- Könnyen beszél maga, - mondja nanyó, - mert már elbúcsuzott az erdőtől. De én még nem.

Búsan sóhajt föl nagyapó:

- Én már elbúcsúztam, nanyó. Azt hittem, a szívem szakad meg, mikor utoljára gyűjtöttem a szénát az erdőn. Sírtam, mint a gyermek.

- Tudom, sírnék én is.

- Mondtam annak a nagy bükkfának: (emlékszel-e rá, olyan terebélyes, hogy hús ember is alája húzódhatik az eső elől?) az isten áldjon meg, fa, többet engem nem látsz. Őrizzen meg isten villámütéstől, hogy még az unokáim is ülhessenek alattad!

- Ó, hát én hogyan emlékezném arra a fára. Ott van éppen a kaszálónknak a végén, egy kicsi dombon. Hát attól az almafától elbúcsuzott-e, akit az én édes apám oltott? Emlékszik-e, éppen szénagyűjtés idején érett meg az almája. Be jó volt ott az erdőn az édes alma! Hányszor

áldottuk az édes apám emlékét, mikor a rekkenő melegben eltikkadtunk s az a jó leves alma megenyhítette a szomjuságunkat! Vajjon nem vágták-e ki az unokák?

- Nem, nanyó, nem!...

- Az unokáim mindig ígérik, hogy fölvisznek egyszer s mindig húzzák, halogatják. Kivágták azt a fát, nagyapó, azt mondja nekem valami.

Szorongva mondja nagyapó:

- Már pedig emlékszem, hogy tavaly még ott volt. Ott, ott. Bizonyosan ott. Ettől is elbúcsúztam, el én. Bizonyosan elbúcsúztam.

Következik erre hosszú hallgatás. Könnyű pereg le nanyó szeméből. Úgy tetszik, a nagyapóéból is.

- Hát csak vitesse magát, nanyó. Búcsúzzon el maga is az erdőtől.

*

Na, nézzetek be egy kicsit az udvarunkra, mint készülődik nanyó a nagy útra. Halovány arcza piros az édes izgalomtól. Százszor is megkérdik a pesti unokák:

- Hová, háová, nanyó?

Százszor feleli nanyó:

- Az erdőre, aranyos csirkéim, az erdőre. Oda, hol az én édes apám almafája van.

- Hoz-e almát, nanyó?

- Hozok, aranyos csirkéim, hozok.

A szekér-szín alól kihúzzák a könnyű fél vágás szekeret s azt maga nagyapó rakja tele puha, illatos szénával. Csinál oly ülést nanyónak, hogy a királyné is elülhetne rajta. S a míg csinálja az ülést, folyton beszél az unokának, a ki nanyót az erdőre viszi.

- Vigyázz, édes fiam, nanyóra. Rossz az út, vigyázattal hajts, nehogy megrázza nagyon.

- Ne féljen nagyapó, ne féljen.

- De én félek. Hogyne félnék? Mi lesz velem, ha kifogyok nanyóból. Ha én szekérré ülhetnék, bezzeg akkor nem félnék. De én már nem bírom a szekérrázást.

...S mintha látnék tarka-barka galambfiókákat, amint röpködnek az öreg galambok körül, úgy röpdösik körül nanyót az unokák, kísérvén a szekérhez. Mind fogják és ültetik a szekérbe.

- Jó-e az ülés, nanyó?

- Jaj de jó!

- Úgy-e jól csináltam, nanyó?

- Áldja meg az Isten a kezét, nagyapó.

- Az Isten vezérelje, nanyó!

- Pá, pá! köszöntik a gyermekek. Pá, nanyó, pá! Hozzon epret!

- S almát!

- Hozok, hozok, hogyne hoznék!

Ezt már az utcáról kiáltja vissza nanyó. Kísérik szemmel, míg a szekér el nem tűnik egy kanyarodónál. S még aztán is sokáig kint áll az utcán, míg a szekérnek a pora is felszáll, eloszlik a levegőben, - a nagyapó.

*

Mintha látnék öreg fehér galambot, aki elvesztette a párját s búsan tipeg az udvaron: ez nagyapó. Hiába repkedik körül a galambfiókák, arcza nem derül föl. Reggeltől estélig helyét nem találja. Kezdi azon, hogy számíthatja magában: vajjon most hol járhat nanyó. Valahol Érczes-pusztán körül. De meglehet, hogy még nem érték odáig. Jó, ha Kövespatakig érték. Csak ott valami baja ne essék, mert az csúf, gödrös hely nagyon. Na, eddig ott lesz. Vajjon fog-e szénát gyűjteni? Bizonyosan nem állja meg. Aztán majd fölhevül nagyon, vizet iszik s betegen hozzák haza...

- Ó mért is eresztém el!

Közben nagyapó baltát vesz elő s aprófát vág roppant buzgalommal.

- Minek vágja, nagyapó? hiszen van itt már három esztendőre való.

- Hát ha én meghalok, ki vág fát nanyónak?

- Ki vág? Mire jó a cseléd?

- Ó fiam, attól megfagyhatna nanyó. Isten őrizz, hogy cselédre szoruljon.

- Itt vannak az unokák.

- Jól van, jól, tudom én, mit csinálok.

Igy aztán mégis eltelik valahogy a nap nagyapónak. De a mint a nap alább száll, nagy nyughatatlanság szállja meg: Mindegyre hallgatódzik: Nem hallja-e a csengőt? Küldi az unokákat:

- Menjete a borvízkútra, hozzatok nanyónak friss borvizet. Tudjátok, mennyire szereti.

- Van már, nagyapó.

- Hát a vacsora kész-e? Éhes lesz bizonyosan.

- Kész a vacsora is, nagyapó.

Erre aztán egy kicsit felvidul.

- Meglátjátok, mennyi epret hoz nanyó, gyerekek. Emlékszem, mikor még fiatal házasok voltunk, egy szempillantásra nagy kosár epret szedett, míg én a napszámosokkal kaszáltam. S a mellett főzött ebédet, vacsorát s még szénát is gyűjtött. Milyen friss asszonyka volt, istenem!

- Még most is az, nagyapó.

- Meghiszem azt! Többet ér a mai fiatal asszonyoknál.

Hirtelen elhallgat nagyapó.

- Halljátok a csengőt?

- Jönek! Jönek!

- Úgy-e jönek? Úgy-e jól hallottam?

Jönek, jönek. Vidám csengetéssel fordul be a szekér az udvarra. Nagyapó reszket az örömtől. A lábai megfiatalodtak, szaladva szalad a szekér elé. Mindenkit elhárít az útjából, remegő karját kitárja:

- Ide, nanyó, ide, én veszem le a szekérről.

Im, az a jó Isten egy pillanatra visszaadja nagyapó karjainak a régi, hatalmas erőt s szép gyöngén leemeli nanyót a szekérről.

- Ó, csakhogy szerencsésen megjövél!

Megfogja nanyó kezét s megható gyöngédséggel vezeti az akácza testvérek alá: az ő fájuk alá.

- Na, megjárja az erdőt, nanyó.

- Meg, nagyapó, meg.

- Elbúcsuzék maga is... Tudom, hogy sokat sírt.

- Sírtam, sokat sírtam, nagyapó.

S nanyót újra elfogja a sírás.

- No, no, nanyó, hát ne sirassa tovább... Az almafa talán...

- Kivágták, nagyapó, kivágták!... Miért nem mondta ezt nekem, nagyapó?

- Nem volt rá szívem, nanyó. Már tavaly sem volt ott. Kiszáradt... mit tehettek mást: kivágták.

- Csak a töve van... Ráborultam, nagyapó s megcsókoltam. Hogyne csókoltam volna, hiszen az édes apám ültette.

- Csendesüljön, nanyó. Ez a mi sorsunk is. Elszáradunk s kivágnak.

- Úgy lesz, úgy...

- De nézze nanyó, itt vannak az unokák, ezek a kicsi csemeték...

És csakugyan itt vannak az unokák. Körülállják nanyót s csendesítik őket is.

- Ne sírjon, nanyó.

- Nem sírok, nem, aranyos csirkéim.

Mosolyog a szeme, mosolyog az arcza.

Az Isten tudja, hol tudta eddig rejtegetni: egy kis kosárka terem hirtelen a kőasztalon. Kiárad belőle édes eperillat.

- Egyetek, édes csirkéim, egyetek. Egyék maga is, nagyapó.

A karika.

A karika, melyről nektek mesélek, tavaly télen ott lógott a gyermekszoba ajtaja közt, mellette a párja, s Isten bocsássa meg nekem, néha-néha gyermekké tett engem is: együtt hintáztam a gyermekekkel. Igen kedves jószágunk volt, mert valahányszor hinta-hinta-hintáztunk, eszünkbe juttatta a nagyapó kertjét s szövögettük, rajzoltuk a jövődöt, a mosolygó szép jövődöt, amikor...

Kezdette a kicsi fiam:

- Ugy-e, apa, leviszszük a karikát is nagyapóékhoz?
- A karikát? Bizony leviszszük. Én már azt is tudom, hová kötjük föl.
- Hová, apa, hová?
- A kertben, a két öreg körtefa közé. Ott esik csak pompás hintázás, gyerekek. Jó hosszúra eresztjük a kötelet s ha neki lendül, olyan magasra repül majd, mint, mint...
- Föl a fa tetejébe?
- Talán még annál is magasabbra.
- Akkor bizonyosan a torony tetejébe.
- Az ám, a torony tetejébe.

A karikával kezdtünk, s képzeletünk előre bejárta a nyári örömek nagy birodalmát. A hosszú tél repülve tűnt el a színes képek rajzolgatása közt s nagyapó kertjét olyan szépen kirajzolták a gyerekek, hogy ahhoz hasonlatos szép Tündér Ilona kertje sem lehetett. Azokat a vén csenevész szilvafákat, azokat az odvas körtefákat, melyeket tán még nagyapónak a nagyapja ültetett, mesebeli aranyfákká változtatta a fölízgatott gyermeki lélek s mintha arany pili vonta volna be a karikákat is....

Egyszer aztán, igen, a karika lekerült a gyerekszoba ajtajáról, s bizony mondom, a törős portékát nem csomagolták oly nagy gonddal, mint a gyerekek e szemfényét. Babonás félelem szállotta meg kicsi szívüket: ha itt marad e karika, talán - ki tudja? - még a nyár is elmarad ebben az esztendőben. Künn a vasutnál a kicsi fiam oda somfordált a raktároshoz, s mondta neki:

- Bácsi, kérem, tegyék föl ezt a ládát a vasutra. Ebben van az én hinta karikám.

A raktáros bácsi értette a tréfát s sok dolga közt is évődni kezdett a gyerekekkel:

- Hm, hm. Ebben van a karika? A karika nem vasútra való. Ha karika, hát guruljon haza magától.

Közbe szóltam:

- Az ám, a raktáros bácsinak igaza van. Azért karika, hogy guruljon. Vegyük ki.
- Igen, kivesszük és magácska majd kigurítja innét.
- De nem gurul az nagyapóékhoz! Hagyják a ládában! kiabált a gyerek, mint akár csak egy igazi utas.

Körülnézett, kereste a mamát, hogy segítségül hívja. Áldott szerencsére, jött a mama, s hogy történt, hogy nem, a raktáros bácsinak meglágyult a szíve: hát Isten neki, maradjon a karika a ládában.

*

Ülvén a kupében, sokat vitattuk, vajjon a karika oda talált volna-e a nagyapó kertjébe. Én azt mondtam:

- Hát, gyerekek, szó, ami szó, jó lett volna megpróbálni. Az lett volna csak a nagyszerű, ha Szipitykó a pályaudvarban elgurítja a karikát, jól a lelkére kötvén, hogy egyenesen a nagyapó házához guruljon.

Mondta Szipitykó:

- Nincs is a karikának lelke.

Mondták a nagyobbak, s ravaszul hunyorítottak:

- Honnét tudod? Hátha van?

- Úgy van, ki tudja. Hátha van? Hej Istenem, képzelem, hogy nagyot nézett volna nagyapó, mikor a karika begurul az udvarára. Fölveszi a földről s beviszi nannynak: nézze, nannyo, karika. Vajjon honnét került ide? Finom esztergályos munka. Ilyen még nem volt a mi falunkban.

- Igazán, - mondhatta volna nannyo - ilyen szép karika még nem volt itt. Higyje meg, nagyapó, hogy ez Pestről gurult ide. - Bizony ha Pestről, akkor az én kicsi unokám, Szipitykó gurította s meglásd, nannyo, hogy ő is itt lesz nem sokára.

Erre Szipitykó erősen bánni kezdette, hogy miért nem hallgatott a raktáros bácsira. Hadd tudták volna meg nagyapóék előre, hogy jönnek a pesti unokák.

Most már mindegy, a hogy van, úgy van. Itthon vagyunk a nagyapó kertjében, a csenevész szilvafák, az odvas alma- s körtefák közt. De mi nem látjuk, hogy a szilvafák csenevészek, nem látjuk a vén fák odvát, nem mese, de valóság, hogy nagyapó kertje szép; mint Tündér Ilona kertje, legalább nekünk az. És ott lóg a karika is, a két vén körtefa között, és ott tipeg nagyapó s félve, aggódva lesi, vigyázza a hinta merész lendülését. Öreg szívének fáj, hogy rontsa ezeknek a kiszabadult rab madárkáknak a kedvét, de bizony jobb szeretné, ha a sima, puha gyepen szaladgálnának. Ám azért, jóllehet minden lehajlás egy jajjal jár nagyapónak, lehajlik, fölemeli a kicsi unokát, a legkedvesebbet, beülteti a karikába, szép gyengén meglendíti: hinta, hinta.

Biztatja Szipitykó:

- Erősebben, nagyapó, erősebben.

- Óh édes kicsi fiam, leesel, félek, nagyon félek.

- Ne féljen, nagyapó, legyen bátor, mint én!

Ez nagyon tetszik nagyapónak. Egész nap ezt a mondást hajtja. Mit mondott az ő kicsi unokája: Legyen bátor, mint ő. No, ebből a fiuból bizonyosan katona lesz.

Ah, édes jó Istenem, de rövid a nyár. Ime, már sárga levelek tünedeznek elő a zöld levelek közt. Este felé szomorúan zúg-búg a szél, a fák ágai búsan hajladoznak, integetnek. A karika ott lóg a vén körtefák közt, de a gyermekeknek nincs kedvük a hintázásra. Nagyapó könnybe borult szemmel tipeg a kertben, meg-meglebbenti a hűvös szél, s szegény nagyapó - köhécse. Bús sejtelem szállja meg öreg szívét: utólszor látja talán a pesti unokákat. Megfogózik a karikába, úgy pihen egy keveset, aztán eltipeg a házba. Ott a vén ember helye, ott, a kandalló előtt. Szipitykó melléje dörgölődzik:

- Ne búsuljon, nagyapó.

- Ó édes kicsi fiam, hogyne búsulnék. Elmentek s nem látlak többet.
- De visszajövünk ám. A karikát itt is hagyjuk. Ugy-e gondot visel rá, nagyapó?
- Hogyne viselnék, kicsi fiam, hogyne. Beteszem a ládába, ott megtaláljátok, ha én nem élek...

És lekerült a karika az öreg ládába, annak is a fenekére, hadd pihenjen ott a jövő nyárig. És csöndes lett a nagyapó háza, kertje. A fecskékkel együtt elröpültek a pesti unokák is. Kettecskén maradtak: nagyapó és nanyó. Annyi gyermekök, annyi unokájuk, s most senkijök. Ketten üldögélnek a kis szobában, ritkán zavarják csöndes beszélgetésüket. Ujra élnek az elmúlt nyár minden napját, annak minden örömét, az unokák minden szavát, mondását, pajzánkodásait s az emlékezés megszépít minden szót, minden cselekedetet - azt is, amiért akkor megpirongatták őket.

...De im, egyszer nagyapó ott marad az ágyban és mondja nanyónak:

- Beteg vagyok, nanyó. Ma nem kelek föl.

S múlnak a napok, az éjszakák, nagyapó nem kel föl; föl sem tud ülni a maga erejéből. Szegény nanyó segít, de ő is olyan gyöngye.

Mondja nagyapó:

- Nem magának való ez, nanyó.
- Istenem, - sír nanyó - hát cseléd kezére bízom?

Hosszú, nehéz csönd következik, aztán megszólal nagyapó:

- Majd segít nekem a kicsi unokám.

Nanyó rémülten néz nagyapóra: bizonyosan láza van, félre beszél.

- Ki segít magának?
- A kicsi unokám.
- Hát az hogy segíthet? Hisz nincs is itt s az még gyöngye fiu.

Mondja nagyapó:

- Menjen, nanyó, vegye ki a ládából az egyik karikát.
- Minek azt? Hintázni akar? - fordítja tréfára nanyó.
- Hozza csak ide.

Nanyó előveszi a karikát.

- Na most szólítsa be a legényt.

*

Nagyapó ágya fölött, a gerendáról lóg le a karika. A Szipitykó karikája. Abba fogószik bele nagyapó s úgy ül föl az ágyban. S valahányszor belé fogószik, a kicsi Szipitykóra gondol és öreg szívéből áldó sóhajtás fakad:

- Áldjon meg az Isten, édes kicsi unokám!

Nannyó tyúkjja.

Ennek a történetnek egyszerű, csöndes a folyása, a milyen csöndes nagyapó és nannyó élete.

Az ő öreg házuk a szeretet iskolája, ide viszem én minden nyáron a gyerekeket. A pesti iskolából a nagyapóék iskolájába. Az igaz, hogy nyár idején a csönd ijedten menekül nagyapóék házából, udvarából, kertjéből. Nem igazi, hanem tréfás ijedséggel. A csönd elszalad; ott marad a szeretet. A képtárakban az idilli életet ábrázoló képek megelevenednek s ide jönnek a nagyapóék udvarára. A galambősz öregek az akác alatt, körülöttük egy csomó csak térdig nadrágos fiú, kurta szoknyás városi leányka; az udvaron szanaszét hápogó kacsák, csipegő csirkék, mindenbe belékotyogó tyúkok s akit elsőnek kell vala említenem: az udvar felséges ura, a hetykén járó kakas, aki éber gonddal örökös az ő birodalmának népén.

De hogy a nannyó tyúkjára térjek, ismertük őt attól a pillanattól kezdve, hogy kibújt a tojásból. Ha jól emlékszem, húsz tojás volt a tyúkmama alatt, abból tizenkilenczet kiköltött, a huszadik tojás csak gyöngé, hajszálnyi repedés volt még: tyúkmama kifogyott a türelemből, szívtelenül sorsára hagyta a huszadik csirkét, amely pedig élt, piczi lábacskaival rugdosta a tojás oldalát. A gyerekek sajnálkozva nézték a vékony tojánhéjon át a vergődő életet, kicsi szívük elszorult: mi lesz most? Élet vagy halál? Nannyó szelíden mosolygott s közben meleg ruhába csongolyította a tojást.

- Ne búsuljatok, gyerekek, holnapra kikél ez is.

Nannyó jóvendölése teljesült: reggel, mikor a nap éppen bemosolygott az ablakon, a csirke kidugta sárga pihés fejét. A gyerekek diadallal hordták körül csirke kisasszonyt, aztán vékony selyemszalagot kötöttek a ballábára, hogy megkülönböztessék a testvéreitől s megérdemlett szemrehányások kíséretében adták át a türelmetlen tyúkmamának:

- Nesze, itt a gyereked. Hiába hagytad el, itt van, lásd.

Még e lesújtó szavakat is hozzávették: Szégyeld magadat!

Egyáltalán nem vettem észre, hogy tyúkmama szégyenlené magát. Örvendetesen tudomásul vette a huszadik gyereket, hangosan kodácsol, mintha mondta volna: ha husz, hát legyen husz; jobb mint egy híján - husz.

A selyemszalagos csirke érdeklődésünk tárgya lett, mondhatnám: a beczenk. Minden nap néztük, figyeltük, vajjon nem vitte-e el a varjú. A gyerekek külön-külön dobtak morzsát neki s mikor a vörös szalagot napfény, eső elhalványította, új szalagot kötöttek rá, bár nem volt rá szükség: ezer közül is meg lehetett ismerni. Mert a mint nőtt pihéje, tolla fehéredett, csak egy fekete pontocska sem volt rajta, szakasztott olyan volt, mint egy hófehér galamb.

És multak a napok, a hetek, a csirkék seregéből sokan elvérzettek a szakácsnő kezében, a szalagos csirke nyugodtan kapirgálhatott: a családi tanács elhatározta, hogy ő élni fog, a míg a jó Isten élni hagyja, ő megmarad a nannyó tyúkjának.

A határozatunkról külön értesítettük a szakácsnőt, a szomszédságban is többen tudták, de őszintén megvallom, közel s messze lakó jó barátainkat s ismerőseinket értesíteni elmulasztottuk. Egyébként, ha tesszük is ezt, bizony meg nem változtatjuk azt az ősrégi jó falusi szokást, hogy a vendégek rendszeren délben vagy vacsorakor állítanak be. A falusi asszonyokat ez nem ejti zavarba. A szakácsnénak akár ne is szóljon, szalad ki az udvarra, egy szempillantásra összefog egy csomó szárnyast, a másik pillanatban már ártatlanok vére fösti a gyepet.

Hanem egyszer mi történt, mi nem, sok, nagyon sok csirkére volt szükség s ahányan voltak, annyi felé kóvályogtak az udvaron. Keserves küzdelmek, verejtékes hajszaak árán lehetett

összefogni egy párt, de még mindig kellett egy. Csak egy. Ez az egy ott sétált az udvar közepén, nyugodtan, mintha tudta volna, hogy őt nem szabad bántani. Szörnyű pillanat következett. A szakácsné ölyvként csapott le a vörös szalagos csirkére. És támadt erre riadalom, aminőt még nem látott nagyapó udvara. A csirke ügyes rebbenéssel kisiklott a szakácsné kezéből, szaladt, repült az udvaron végig, a szakácsné utána, előtte, mögötte a gyerekek, kiabálva, jajgatva, fenyegetődzve.

- Ne bántsa a nanyó csirkéjét! Hallotta!?

Belekapaszkodtak a szoknyájába, megállították.

- Nem látja a szalagot rajta? Maga gyilkos!

Ült pedig ekkor nanyó az akácza tövében, nézte mosolyogva a gyerekek riadalmát, aztán törülgette a szemét. S hát Istenem, mi történt. Az történt, hogy az üldözött csirke - ösztöne vitte, vagy mi, ki tudná azt megmondani - felröppent a nanyó ölébe s pihegve húzódott meg ottan... Akkor már ott voltak a gyerekek is, közre fogták nanyót s az ő tyúkocskáját, simogatták puha, fehér tollát, gyügyögtek vele: ne félj, ne félj, nem öl meg a szakácsné.

Na, nem is ölte meg. Ez naptól fogva nanyó tyúkocskája (úgy látszik, jól megjegyezte magának a helyet, a hova menekült) minden nap fölszállott nanyó ölébe, amikor nanyó az akácza alatt üldögélt. Aztán egyszerre csak kísérni kezdte, mint a kezes bárány. Bement utána a szobába, ott nanyó fölvette, simogatta, gyügyögött vele, a tyúkocska is lassú, csöndes kotyogással beszélt hozzá.

És jött az ősz, a gyerekek elszálltak messze, messze, nanyónak nem maradt más gyerek: a fehér tollú tyúkocska. Nézzetek be az ablakon, láthatjátok nanyót, amint ott üldögél a kandalló előtt, ölében a tyúkocska, azt simogatja, vele beszélget, míg az közbe halkán, szinte panaszosan karicsol és amíg simogatja, becézgeti, - számolgatja a napokat, amikor újra nyár lesz, meleg nyár...

Jere haza már!

Azt olvastam a sorok közt is: édes fiam, jere haza már! Ez volt az ismétlő sora annak a nagy, öreg betűkkel írt levélnek, melyet messze földről, havasok aljáról indított el a kétkerekű póstakocsi, tovább röpített hegyeken, völgyeken, szélmalmos rónaságokon keresztül a gőz-paripa s talán meg sem állott, a míg hozzám nem ért.

„Óh áldott, óh áldott a kezeirása!” Mekkora munka volt ez a tíz sor annak a megnehezedett, reszkető kéznek! Hányszor folytak össze a kusza vonások, a dülöngő sorok, a míg ez a levél elkészült. A teljes czimzéssel: ...édes fiannak, apai szeretettel. Budapesten.

„Nem is látom a betűt, mit leirok. Eltörött az ókulárénk, az édes anyádé is, az enyém is. Édes fiam, jere haza már! És hozz nekem ókulárét, meg az édes anyádnak is. Én nem olvashatok újságot, édes anyád nem olvashatja azt az imádságot, a melyik a messze idegenbe került gyermekért szól. Tudja könyv nélkül is, de fél, hátha kifelejt egy szót s az Isten nem hallgatja meg imádságát. Édes fiam, jere haza már! Fállábunk a koporsóban. Az ókulárékat ne felejtse. Szerető apád.”

Nem lehetett az képzelődés, nem, hogy a vonat is mindazt zakatolta, a mint kényelmesen elnyújtózkodtam a hálókupéban: édes fiam, jere haza már! Ezt hallottam a madarak énekében, a szél zúgásában, ezt hallottam az állomások csengőjében.

- Megyek, megyek, csak az a vonat oly lassú ne volna.

Gyorsvonat volt, de nekem lassú, mint egy döcögős paraszt szekér. Ujra meg újra elővettem a levelet, olvastam az első betűtől az utolsóig, meg vissza. Aztán előszedtem a gondosan becsomagolt ókulárékat. Még föl is próbáltam s úgy olvastam az öreg betűket. Belenéztem a tükörbe. Egy vén ember állott előttem. S a mit eddig észre sem vettem, im' itt is egy őshajszál, meg ott is. Vagy csak az okuláré üz velem pajzán játékot? Vissza, öreg ókulárék, a selyem papirosba. El ne törjeteke valahogyan. Nélkületek nem imádkozhatik érettem az édesanyám, nélkületek nem olvashat újságot az édesapám.

Ah, végre itt vagyok az utolsó stációnál. Már röpül is velem a Pista meg a Fecske. Mintha szaladna előttük a kopasz fejü havas, melynek aljában nyugtalanul jár-kél, tipeg-topog egy öreg ember s egy öreg asszony; versenyt futnak a széellel, hogy utóljérjék. Érzik, hogy a „kis gazda” kezében a gyeplő s büszkén kiszegve fejöket, ki-ki törnek a gyors ügetésből szédítő vágatásba.

Visszük, visszük; csilingilingel a Fecske nyakán a csengő. A távolban már fölbukkan a templom karcsú tornya. Elejbénk száll a déli harangszó: jere haza, jere haza! Már itt is vagyunk a faluban, köszöntenek jobbról-balról, rozsmaringos ablakokból. Köszöntöm én is őket, bár nem is tudom, kit. Tudom, hogy emberek mozognak az utcán, állanak a kapukban, kandikálnak ki ablakokból, kerítések hasadékain, de én csak őket látom a megrokkant, hófehér hajú „vén huszár”-t s azt a szelíd, jóságos arczu öreg asszonyt.

Ihol, ott állanak a galambdúczos kapu előtt. Tárva-nyitva kiskapu, nagykapu hajnal óta. Ölelésre tárva a reszkető karok. Vajon melyiknek a keblére borulok először? Pista, Fecske, reszkető inakkal állanak meg a kapu előtt. A vén huszár most nem látja, hogy csak úgy szakad le a fehér hab róluk. Csak azt látja, hogy ott vagyok már annak az öreg asszonynak a karjai között. Mindíg így történik ez: megelőzi a vén huszárt. Úgy kell, hogy kifejtsen a gyöngé karok erős öleléséből.

- Jól van, jól, - motyog a vén huszár - elég volt már elég, hagyj nekem is.

S úgy odaszorít a széles mellére, hogy minden csontom megropog belé. Most már az öreg asszony jön a megmentésemre s szeretettel átkarolva egymást, szép csöndesen, könnybe borult szemekkel, betipegünk hármacskán az udvarra.

- Csakhogy már megjövél!

- Ezer esztendeje nem láttunk.

- Az ám, négy hónapja.

- Minden nap egy esztendő már nekünk, édes fiam.

- Hát a feleséged? A gyermekeid?

- Sohasem látjuk meg többé.

- Dehogynem, majd lehozom ismét.

- Óh csak, azt érhetném meg, hogy még egyszer virágot szedhessek a pesti unokáimmal.

E közben már ott ülünk a terített asztalnál.

- Egyél, édes fiam, egyél!

- Hisz oly sokat eszem, édes anyám.

- Éppen csak megkóstolod. Nem is izlik úgy-e már a mi ételünk?

- Óh dehogynem! Nagyon izlik.

- Öregek vagyunk, szegények vagyunk, nem ismerjük az újmódi ételeket.

- A túrós puliszkát már meg se ennéd, úgy-e? - kötekedik a vén huszár. Pedig hogy szeretted!

- Hát a töltött káposztát?

- Hm! s a káposzta-czikát.

- Pesten is eszem nagyon sokszor.

- Pesten!?

- Bizony, még a gyerekek is nagyon szeretik a czikát. Mikor beadják az asztalra, a kis Mariska összecsapja a kacsóját: Marczika, Marczika! itt a káposzta-czika!

- Óh édes aranyszájú csirkém, csak megcsókolhatnám az aranyos száját!

- Majd az őszön, az őszön...

Hanem az öregek, látom, nincsenek velem megelégedve. Leolvasom a szemükből: nem az már, a ki volt. Csak azért eszik, hogy meg ne szomorítson. Nem, nem izlik a mi ételünk.

Pestről hozott czukor-süteménynyel fejezzük be az ebédet.

- Ez igazán jó, - mondják mind a ketten.

- Jobb azért az ordás palacsinta, - erősítem én.

Nem hiszik, de jól esik hallani kegyes hazugságomat.

A harmónia csak akkor áll helyre teljesen, mikor előszedem az ókulárékat. Színaranyal ha telehozom a táskát, nem okoz ilyen örömet. Mindjárt felpróbálják. A vén huszár előszedi a garmadába gyűlt ujságokat. Elolvassa elejétől végig.

Az öreg asszony is kihúzza tokjából az imádságoskönyvet.

Egyenesen rányit arra az imádságra, mely a messze idegenbe került gyermekért fohászkodik föl a magasságos égbe. Hallom, a mint ledülök a divánra ebédután való szendergésre, hallom félálomban, csöndesen, halkán babukolni a jó öreg asszonyt:

„Ne hagyd őt eltévelyedni a messze idegenben. Véd meg, óh jóságos Istenem, rosszindulatu emberektől; vezesd mindig az igazság útján; ne engedd, hogy lelke eltántorodjék... S ha majd közeleg felém a Halál angyala, vezesd vissza őt, hogy lezárhassa szempilláimat... Amen!”

Bedőné.

A mint leszáll a nap, kiülünk a nagyapó kapuja elé. A falu, mely egész nap csöndes volt, mint a temetőkert, ilyenkor megelevenedik: a fiatalság vidám dalolással jött a mezőről, az öregebbje görnyedt háttal ballag, lassan megemelinti kalapját, köszöntvén illendőképpen: Adjon Isten jó estét. Egyik-másik megállapodik előttünk, megkérdezi: hogy szolgál az egészségünk? Ugy-e itt jobb az ájer, mint Pesten? De csakhamar engedelmet kérnek, talán terhünkre is esik az ő beszédjük s kívánván nyugodalmas jócczakát, lassan eltűnnek az alkonyat homályában.

Legutolsónak jön az öreg Bedőné. Nyolczvan felé járó öreg asszony, pitymalatkor fölkel, ma ennek, holnap annak a gazdának dolgozik, mindig ő az első, a ki munkába fog, este meg a legutolsó, a ki félbehagyja. A fiatalabbak előre sietnek, már rég a faluban hangzik a nótájuk, s vén Bedőné még a mezőn tipeg. Bizonyosan tudjuk, hogy Bedőné el fog jönni kapunk előtt, s míg ő meg nem érkezik, nem megyünk be: várjuk Bedőné. A gyerekek kiállnak az utca közepére, s mikor megpillantják nagy, széles szalmakalapjában, lármásan jelentik: jó Bedőné, jó! És halljuk messziről reszkető hangját, áradozó szavait: ó édes, aranylábú csirkéim! Egy nagy lapos kő hever a kapu előtt, s erővel leültetik a gyerekek: üljön le, Bedőné. Meséljen. A fiúk zsebükből, a leánykák kötényük alól előszednek egy s más ennivalót; vajjas kenyeret, mely nekik volt szánva, de hát ők - nem éhesek, sőt kisül, hogy a frissen fejt tej sem ízlik már olyan jól, mint nyár elején: egyék, igyék, Bedőné.

Csudálkozva kérjük minden este:

- Még mindig birja a munkát, néni?

Mintha tűz gyulna színtelen szemében s nekipirulna ránczos, sovány arcza.

- Én-e? Én igen, lelkeim. Most is többet dolgozom a fiataloknál. Mert higyjék meg, instálom, ez a mai fiatalság nem ér egy petákot. A leányok? Az mind kisasszony. Hazahozzák a módit Brassóból, s czipellőben járnak, kontyot kötnek - hát ilyent ki látott s hallott? Az én fiatalságomban még a templomig is kezünkbe vittük a csizmát, csak ott húztuk fel az ajtó előtt. De ma, lelkeim! Ma!

- Finomodik a világ, Bedőné.

- De, hogy a tűz lángja vesse fel az ilyen világot, akkor nagyobb volt a mód, s még sem üzték egymást a czifraságban! Ma a zsellér ember leánya is olyan izébe szorítja a derekát, én nem is tudom, minek hívják, csak látom, hogy lihegnek benne, még a nyelvüket is kivetik.

- Mider az, Bedőné.

- Az, az, instálom alásan, el tetszett találni. A nagyságáék bizonyosan láttak is ilyet.

- Láttunk.

- Ismerik-e az én unokámat? Most került haza Brassóból, az is úgy jár. Mondtam neki: minek ez neked? Zsellér volt minden nemzetséged, az is marad. Jobb volna, ha egy borjút vennél, te, példa, te! De annak beszélhetek, mint a fekete földnek.

- Hány gyereke van, Bedőné?

- Nekem! Jaj, lelkeim, nekem éppen nyolcz élő gyermekem. Tíz volt s abból nyolczat felneveltem, kettőt eltemettem. Hat fiút neveltem király őfelséginek, de nekem soha, egy réz garas nem sok, annyit sem adtak ezért. No, felnevelém őket, a fiukat s a lányokat, a mi kicsi földem volt, elosztogattam köztük, hadd boldoguljanak. Jaj, ha hallották volna, lelkeim, mi szépet mondtak nekem! Csak adja kezünkre a földet, anyó. Mi eltartjuk nyolczan. Kezét-lábát

összekulcsolhatja, sóra, fára nem lesz gondja: él a készből. Hát én hittem nekik bolond fejjel, pedig eleget mondotta Huszár gazd'uram: Ki ne adjon a kezéből semmit halálig, Bedőné. Jó erősek, hadd dolgozzanak és szerezzenek. De így s de úgy, beszéltek a gyermekeim, kend úgy is mit csinál özvegy létére? Tud-e szántani? Tud-e kaszálni? Addig s addig, hogy kiforgattak a szép eszemből. Nem volt elég a föld, de még a háztól is úgy elvittek mindent, lelkeim, de úgy, hogy még egy cserép lábas sem maradt. No, jól van. Telik-múlik az idő, elkövetkezik az aratás, el a cséplés s hát nekem egy gyermekem sem hoz egy szem gabonát sem. Sorba járom valamennyit, kérdem: jut-e nekem valami az Isten áldásából? - Kérdje meg az Istentől, - mondotta nagy mostohán a legidősebb fiam. Mondtam én: hallod-e András, én a jó Istennek semmit sem adtam, a mim volt, nektek adtam. - Menjen a többi fiához, azoknak mind többet adott! - Jaj, lelkem fiam, ne káromold a jó Istent, mert nekem egyik gyermekem olyan kedves volt, mint a másik, egyet sem rövidítettem meg. De annak beszélhettem akár a kőnek.

- Hullott a könnyem, mint a záporosó, nagy sirással elmentem a második fiamhoz, attól a harmadikhoz s így végesvéig, lelkeim, valamennyit sorra jártam. Mind azt mondták, a másikat többet adtam, kérjek attól! Azt hittem, hogy a legkisebb leányomnak jobb szíve van.

- Mondtam neki: Julis te! Hét testvéredet végigjártam, még jó szót sem adtak, ha van szíved s Istened, segélj rajtam. Búzaaratáskor betöltöm a hetvenöt esztendő, az én karjaim nem bírják a nehéz munkát - Én segéljek? Egyedül tartsam el? - kiabálta nagy nyersen. Földből, marhából én kaptam a legkevesebbet. Mindenik kedvesebb gyermeke volt magának, mint én. Még kicsi koromban sem szeretett úgy, mint a többit, mert azokat kerek egy esztendeig szoptatta, engem meg csak hat hónapos koromig!

- Hallották-e ezt, lelkeim! A szívem majd megszakadt, mikor ezt hallottam. Ha tudnák, lelkeim, hogy miért szoptattam csak hat hónapig Julist! Mert az úgy volt, hogy egy fiam, a hetedik, meghalt szörnyű halálra a halálával: elragadták a lovak, s diribbe-darabba szakadt minden porcikája. Éppen akkor szoptattam Julist s én, akár hiszik, akár nem, bús-betege lettem a fiam halálának, de olyan bús-betege, hogy hozzám beszélhettek az emberek, nem szóltam, mintha megfogyott volna a szavam, s esztendeig emberi szem az én szájam mosolygását nem látta. Jöttek az asszonyok, s mondták: hallá-e, ne szoptassa tovább azt a leánykát, hiszen a mi kicsi teje van, az sem jó, olyan a gyermek arcza, mint a viasz. Ezt így fel nem neveli. Akkor választottam el Julist. Itéljék meg, lelkeim, igaz lélekkel, tehetek-e róla, hogy bús-beteg voltam? A fiamnak voltam a betegje, a szívemről szakadtnak. Ha Julis halt volna meg, annak is betegje leszek, bizonyosan tudom.

- Szegény Bedőné! S most nyolcz gyerek mellett dolgoznia kell.

- Óh Istenem, a dolgot nem panasználám fel: abban nőttem fel, abban halok meg, csak a gyermekeim hitványsága ne fájna. Az fáj, erősen fáj.

Odafordult a gyerekekhez:

- Maguk ugy-e jobbak lesznek, aranyos csirkéim?

Aztán fölkel, csendes jócczakát kívánt s eltipegett ahhoz a gazd'uramhoz, a kinek dolgozott s a kinél ma vacsorál.

A gyermekek, néztek utána, míg el nem takarta a sötétség. Valamelyik felsóhajtott:

- Be szomorút mesélt ma Bedőné!